

Табачкова Н. А.
*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки і підприємництва
Красноармійського індустріального інституту*

Tabachkova N. A.
*Assistant Professor, Candidate of Economic Sciences,
Assistant Professor at the Chair of Economic and Business
Krasnoarmiysk Industrial Institute*

УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

UKRAINIAN REALITIES AND PROSPECTS FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN CONDITIONS OF GLOBALIZED ECONOMY

Анотація. У роботі проаналізовано негативні наслідки економічних трансформацій в Україні, виявлено особливі ознаки, характерні для процесів інтеграції економіки України у світогосподарську систему. Визначено передумови зростання конкурентоспроможного експорту із високою часткою доданої вартості. Розкрито можливі перспективи економічного розвитку країни за умов участі у світових глобалізаційних процесах.

Ключові слова: сталий розвиток, трансформація економіки, криза, експорт, інновації, конкурентоспроможність, інтеграція, глобалізація.

Вступ та постановка проблеми. Зростання інтеграційних процесів у світі і переростання їх у найвищу форму – глобалізаційну – торкається сьогодні майже кожної країни незалежно від того, до якої групи вона належить. Розвинені країни, країни, що розвиваються, та країни з перехідною економікою мають співпрацювати, і ця співпраця має здійснюватись сьогодні саме на шляху сталого розвитку. Економічні ж вигоди від зазначених процесів, якщо вони проходять цивілізовано, конче необхідні нашій країні, яка належить до групи країн із перехідною економікою.

Сталий розвиток національної економіки стає сьогодні ознакою цивілізаційних процесів [1]. Для країн же, які намагаються досягти підвищення рівня розвитку економіки, у тому числі й через участь в інтеграційних процесах, сталий розвиток можна розглядати й як очікуваний результат від цієї участі. Враховуючи це, а також можливість підвищення ефективності використання економічного потенціалу країн, зростання темпів їх економічного розвитку і на цій основі вирішення соціальних питань та реалізацію соціальних програм, з одного боку, і те, що розвиток форм міжнародної економічної інтеграції, зокрема глобалізацію, сьогодні сприймають як об'єктивний і неминучий процес, особливої уваги потребує вивчення ролі і міста в ньому України. Актуальність визначеного напрямку дослідження є очевидною, вона також підсилюється тим, що використання світового досвіду може бути дуже корисним для України, адже розробка і реалізація потужних інтеграційних механізмів у зрілих угрупованнях має на меті досить важливий результат – забезпечення колективної економічної безпеки. Але на цьому шляху виникають значні проблеми, вирішення яких потребує використання наукових методів та підходів, і передусім досить необхідним і корисним є визначення пріоритетних напрямів розвитку економіки України в умовах глобалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Саме з цією метою було розроблено і схвалено Указом Президента

України «Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020», метою якої є «впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі» [2]. Особливу увагу слід приділити вектору розвитку, визначеному Стратегією, за яким здійснюватиметься рух уперед. Це дасть змогу досягти «забезпечення сталого розвитку держави, проведення структурних реформ та, як наслідок, підвищення стандартів життя. Україна має стати державою із сильною економікою та з передовими інноваціями. Для цього передусім необхідно відновити макроекономічну стабільність, забезпечити стійке зростання економіки екологічно невиснажливим способом, створити сприятливі умови для ведення господарської діяльності та прозору податкову систему» [2].

О.Г. Білорус і Ю.М. Мацейко вважають, що «сьогодні вже неможливо говорити про сталий розвиток безвідносно до проблем глобалізації, розвитку постіндустріального інформаційного суспільства, оновлення нової (інтелектуальної) економіки. Різні виміри стійкості і сталості розвитку, такі як економічний, соціальний, екологічний, у своїй єдності набувають нового характеру в умовах інформаційного суспільства...» [3, с. 18]. Тут же йдеться про те, що «розширені потоки товарів, послуг, технологій, ідей, мігрантів у світі стимулюють економічне зростання і продуктивність, поліпшення життєвих стандартів. Ці процеси сприяють також підвищенню глобальної ресурсної ефективності. А це може означати, що вигоди глобалізації вочевидь здатні перевищити витрати, якщо ринкові сили є вільними щодо генерування економічного зростання і скорочення бідності» [3, с. 25].

На думку О.М. Кулініча, значні трансформації, що супроводжують сучасні цивілізаційні процеси, проявляються двоюко. «З одного боку, спостерігаються бурхливі темпи наукового і технічного прогресу, а з іншого – виявляються тенденції до економічної стагнації і навіть спаду в регіонах світу. Поряд із вичерпанням деяких невідтворюваних природних ресурсів... погіршуються якість

навколишнього середовища та економічний стан народів, що негативно впливає на розвиток світової економіки. Це підтверджує зниження за останні роки темпів економічного зростання на земній кулі. І вплив цих негативних процесів, звичайно, не обмежується лише світовою економікою. Ресурси планети використовуються такими темпами, що через декілька поколінь люди вже не матимуть можливості користуватися ними» [1, с. 25].

За словами І.В. Кривов'язюка та Ю.В. Волинчук, «кризові явища стали повсякденням для сучасної економіки України. Проте для одних суб'єктів господарювання вони виявлялись каталізатором подальшого економічного зростання, для інших – чинником загострення суперечностей у системі функціонування, що призвів до падіння результатів господарювання, збитковості та банкрутств. Як результат, кризові явища в сукупності неодмінно позначаються на місці країни в міжнародних економічних рейтингах» [4, с. 57].

І, нарешті, особливу цінність має Форсайт економіки України: середньостроковий (2015–2020 рр.) і довгостроковий (2020–2030 рр.) часові горизонти – проект, розроблений під науковим керівництвом академіка НАН України М.З. Згуровського. У ньому розглянуто методологію та виконано комплекс робіт із передбачення розвитку майбутньої економіки України, з використанням методу Делфі виявлено головні кластери нової економіки України, які можуть забезпечити успішну інтеграцію країни в міжнародну кооперацію праці на зазначених часових горизонтах. Ураховуючи українські реалії, «станом на початок 2015 року майбутнє країни стає значною мірою невизначеним. Для більш глибокого розуміння можливих сценаріїв цього майбутнього в соціально-економічному аспекті доцільно застосувати сучасні інструменти передбачення (форсайту)» [5, с. 5]. Саме тому даний проект містить прогноз розвитку економіки України, в якому за допомогою методу Делфі виявлено головні кластери нової економіки України, спроможні забезпечити ефективну інтеграцію країни до сучасної світогосподарської системи.

З моменту проголошення незалежності і до теперішнього часу Україна, яка є щасливим володарем значних природних ресурсів, має вигідне географічне і геополітичне положення, сприятливий клімат і, головне, працелюбне високоосвічене населення, не використала у своєму розвитку кращих моделей трансформування економіки (на відміну від деяких інших постсоціалістичних країн) і, як результат, протягом зазначеного періоду в ній не спостерігалось позитивного еволюційного розвитку. Більш того, в останні роки ситуація загострилася через втрату Криму на невизначений термін та військовий конфлікт із численними людськими жертвами та руйнуваннями на сході країни. У цих складних умовах для України, як особливої представниці групи країн із перехідною економікою, досить важливо взяти на озброєння весь цінний світовий досвід і адаптувати його до своїх теперішніх реалій, уміло й ефективно використовуючи його у пошуку свого особистого шляху розвитку.

Метою даної роботи є визначення особливих ознак, які, з одного боку, є характерними для процесів інтеграції економіки України до світового господарства, а з іншого – є такими, що гальмують ці процеси і, відповідно, лишать Україну позитивного впливу глобалізації.

Результати дослідження. Протягом усієї ще зовсім недовгої історії незалежної України її майже постійно супроводжують кризові стани, перший і найбільш болючий з яких був пов'язаний із розривом міжгосподарських зв'язків українських підприємств з іншими, які в минулому розташовувались у різних республіках СРСР. У період

переходу до ринкового механізму господарювання, що характеризувався загальним погіршенням соціально-економічної ситуації як в Україні в цілому, так і в її регіонах, активізувалась низка проблем, пов'язаних зі скороченням матеріального виробництва (особливо в перші роки перехідного періоду), зростанням безробіття, значними розбіжностями в рівнях доходів населення. І хоча в наступні періоди економічна ситуація в Україні поступово стабілізувалася, наслідком тривалої кризи стало зменшення попиту на робочу силу з боку підприємств, досить високим залишався рівень безробіття, неефективно використовувалися економічні ресурси, зокрема трудові, що в результаті викликало соціальну напруженість у суспільстві.

Розвиток економіки країни передусім ґрунтується на ефективному використанні її економічного потенціалу, в якому важлива роль належить основним засобам. На сьогодні ж відмічається значне погіршення їх стану (ступінь зносу сягнув 80%) через практично відсутнє інвестування в оновлення основних засобів. Використання застарілих технологій та обладнання на українських підприємствах є основним фактором, що спричиняє ресурсовитратне, низькотехнологічне, енергоємне виробництво з продукцією низької якості та високої собівартості. Витримати конкуренцію на світових ринках така продукція, звісно, не може. Таким чином, можна визначити зв'язок між рівнем розвитку економіки країни (від якого залежить і соціальний стан) та її можливостями інтегруватися у світові економічні процеси, зокрема міжнародні торговельні відносини. Переорієнтація українського виробництва на високотехнологічне, з використанням якісного, кваліфікованого трудового потенціалу, а також досягнень у науковій сфері дасть бажані результати на шляху зростання як рівня економічного розвитку країни, так і життєвого рівня її населення.

Одночасно підвищення конкурентоспроможності продукції, що буде вироблятися на новій технологічній основі (насамперед за двома основними критеріями – ціною, яка значно зменшиться, та якістю, яка неодмінно зросте), дасть змогу Україні почувати себе рівноправним торговим партнером на міжнародній арені та впевнено вийти на шлях інтернаціоналізації господарського життя. Розгортання ж світових глобалізаційних процесів у більшому чи меншому ступені обов'язково зачіпає кожну країну, завдає впливу на розвиток її економіки (або стимулює його, або загоняє в «глухий кут» – залежно від готовності країни до участі в цих процесах). Роль і місце будь-якої країни в світових глобалізаційних процесах насамперед залежать від досягнутого нею технологічного рівня виробництва, головним наслідком і результатом якого є конкурентоспроможність продукції, що виробляється і спрямовується, зокрема, для продажу за межами країни. Україні для сталого економічного розвитку найближчим часом необхідно стати повноправним членом світового господарства, але недостатній загальний рівень розвитку економіки країни, зокрема розглянуті вище негативні фактори, що впливають на нього, заважають досягти поставленої мети.

На сучасному етапі розвитку світового господарства економічний стан будь-якої країни прямо залежить від ефективності використання її внутрішніх ресурсів та ступеню інтегрованості країни в світогосподарську систему. Одним із найважливіших факторів інтеграції України до світового господарства є сталий розвиток експорту, що в сучасних економічних умовах залежить від здатності українських підприємств виробляти та реалізовувати товари, що відповідають вимогам світового ринку. Збільшення обсягів експорту є одним з основних рушіїв еконо-

мічного зростання країни, оскільки його структура визначає ефективність і конкурентоспроможність економіки. На сучасному ж етапі у структурі українського експорту переважають продукція сировинного сектору та напівфабрикати, тоді як продукція машинобудування та високотехнологічних галузей займає відносно незначну частку. Небезпеку такого стану продемонструвала фінансово-економічна криза 2008–2009 рр.: різке падіння попиту та цін на сировину спричинило значне зниження експорту продукції металургійної та хімічної галузей, що знизило надходження до бюджету, погіршило торговельний баланс тощо [6, с. 111].

На відміну від української експортна структура промислово розвинутих країн виглядає зовсім по-іншому: в ній превалюють кінцеві продукти. Доречним буде згадати також як на зорі свого становлення Англія, Франція та Німеччина вийшли на передові економічні позиції в Європі: вони купували сировину в інших країнах, обробляли її, а потім у вигляді кінцевого продукту продавали країнам, у тому числі й тим, де купувалась сировина для виробництва. Дуже корисним було б використати цей досвід сьогодні в Україні (тим більше що нам навіть купувати нічого не треба, ми майже все маємо своє) – це сприяло б поповненню державного бюджету, забезпеченню людей роботою і, відповідно, підвищенню їх життєвого рівня, дало б змогу Україні впевнено рухатись шляхом сталого розвитку економіки та інтегрування в систему світового господарства. Сьогодні ж у найбільш складній ситуації опинилися ті постсоціалістичні країни (до їх числа належить і Україна), де сформувалася кланово-олігархічна економіка, що базується на застарілих технологіях, збережено структуру суспільного виробництва, орієнтовану на видобування й експорт ресурсів та продукції з низьким ступенем переробки. Варто зазначити, що така структура економіки є вкрай залежною від глобальної економічної кон'юнктури, і країна, яка експортує переважно ресурси і не інвестує в технологічну модернізацію, виступає донором економічного зростання для інших країн [7, с. 76].

Нині одним із найважливіших пріоритетів державної політики є перехід економіки на принципово новий шлях розвитку – інноваційний. Економіка, яка повною мірою використовує знання, заснована на них, носить глобальний характер і орієнтована на глобальний ринок. Як показує світовий досвід, перехід на нову економіку вимагає забезпечення сприятливого інноваційного клімату

в державі. Україна сьогодні знаходиться на першій сходинці інноваційної економіки, тому проблеми інноваційного розвитку держави набувають особливого значення [8, с. 160], їх вирішення є невідкладним завданням. Вагомою перевагою ж для України на цьому шляху є наявність могутнього потенціалу винахідників, розробників, фахівців та вчених. Починати ж треба зі створення інноваційної інфраструктури на основі використання системного підходу та за допомогою багатого світового досвіду. З часом розвинена інноваційна інфраструктура в поєднанні з наукою і промисловістю дозволить отримувати на виході конкурентоспроможний високотехнологічний продукт.

Останні десятиліття спостерігається зростання інтеграційних процесів у світі, розвиток тенденцій до спільного вирішення країнами своїх господарських завдань. Сьогоднішньому світу притаманний значний ступінь інтегрованості та інтернаціоналізації. Національні економіки все в меншому ступені діють відокремлено, вони поступово стають усе більш інтегрованими. Відбулося своєрідне «стиснення» світового простору, який вимагає нових форм взаємовідносин між країнами [9, с. 17]. Звісно, зазначені процеси не оминуть і Україну, і від того, наскільки швидко вона зможе подолати всі негативні прояви сучасних трансформацій, залежать близькість напрямку її економічного руху до траєкторії сталого розвитку, а також її роль і місце в глобалізованому світовому просторі.

Висновки. Для України сьогодні досить гостро стоїть проблема низької конкурентоспроможності продукції, що виробляється на її підприємствах. Саме тому безальтернативною для її економіки вважається переорієнтація на високотехнологічне ресурсозберігаюче виробництво.

Найефективнішою стратегією інтеграції України у світове господарство є поєднання структурної перебудови економіки з її орієнтацією на активне зростання експорту з переважаючою часткою кінцевої продукції в його структурі. Нинішній стан експортного потенціалу України не забезпечує її економічного розвитку, більш того, за цих умов відбувається вимивання ресурсного потенціалу країни.

Сталий розвиток в Україні може бути забезпечений тільки за умов найбільш ефективного використання всіх видів її ресурсів. Усе це, своєю чергою, сприятиме формуванню нової української економіки та суспільства і позиціонуванню України на світовій арені як повноправного, сильного, достойного гравця.

Список використаних джерел:

1. Кулініч О.М. Сталий розвиток національної економіки як ознака цивілізаційних процесів XXI століття / О.М. Кулініч // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 1. – С. 25–31.
2. Про стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.
3. Білорус О.Г., Мацейко Ю.М. Глобальна перспектива і сталий розвиток: Системні маркетингові дослідження / О.Г. Білорус, Ю.М. Мацейко. – К.: МАУП, 2005. – 492 с.
4. Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку: [монографія] / Д.Г. Лук'яненко, А.М. Поручник, Л.Л. Антонюк [та ін.]; за заг. ред. Д.Г. Лук'яненка, А.М. Поручника. – К.: КНЕУ, 2006. – 816 с.
5. Кривов'язюк І.В., Волинчук Ю.В. Україна в міжнародних економічних рейтингах: посткризові синдроми чи апокаліпсис? / І.В. Кривов'язюк, Ю.В. Волинчук // Актуальні проблеми економіки. – 2014. – № 10. – С. 56–62.
6. Форсайт економіки України: середньостроковий (2015–2020 роки) і довгостроковий (2020–2030 роки) часові горизонти (версія для обговорення) / Наук. керівник проекту акад. НАН України М.З. Згуровський // Міжнародна рада з науки (ICSU); Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»; Інститут прикладного системного аналізу НАН України і МОН України; Світовий центр даних з геоінформатики та сталого розвитку. – Київ: НТУУ «КПІ», 2015. – 36 с.
7. Черкас Н.І. Структурно-секторальна модель експорту: об'єктивні чинники економічного зростання України / Н.І. Черкас // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 1. – С. 111–119.
8. Подлесна В.Г. Особливості сучасної соціально-економічної кризи в Україні та основні орієнтири її подолання / В.Г. Подлесна // Економіка України. – 2015. – № 6. – С. 74–81.

9. Чубукова О.Ю. Аналіз основних тенденцій формування і напрямків розвитку інноваційної інфраструктури України / О.Ю. Чубукова // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – № 6. – С. 160–166.
10. Зінченко В.В. Ідея відновлювального світового суспільно-економічного розвитку та інституційні тенденції глобалізації / В.В. Зінченко // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 1. – С. 17–24.

Аннотация. В работе проанализированы негативные последствия экономических трансформаций в Украине, выявлены особые признаки, характерные для процессов интеграции экономики Украины в мирохозяйственную систему. Определены предпосылки для роста конкурентоспособного экспорта с высокой долей добавленной стоимости. Раскрыты возможные перспективы экономического развития страны в условиях участия в мировых глобализационных процессах.

Ключевые слова: устойчивое развитие, трансформация экономики, кризис, экспорт, инновации, конкурентоспособность, интеграция, глобализация.

Summary. This paper analyzes the negative effects of economic transformation in Ukraine, revealed the special features characteristic of the processes of integration of the Ukrainian economy in the world economic system. The preconditions for the growth of competitive exports with high added value. Reveals the possible prospects of economic development in terms of participation in world globalization processes.

Key words: sustainable development, the transformation of the economy, crisis, exports, innovation, competitiveness, integration and globalization.